

NEOLİBERAL TOPLUMSAL DİNAMİKLER EKSENİNDE KENTSEL MEKÂNLARIN KURGUSU: KARAKÖY ÖRNEĞİ*

Burcu AKSU**, Cem TUTAR***

Gönderim Tarihi: 12.08.2021 – Kabul Tarihi: 30.09.2021

Aksu, B. ve Tutar, C. (2021). Neoliberal toplumsal dinamikler ekseninde kentsel mekânların kurgusu: Karaköy örneği. *Etkileşim*, 8, 108-130. doi: 10.32739/etkileşim.2021.4.8.140

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda geçmişin toplumsal formlarından farklı bir örgütlenme tarzına sahip olan neoliberalizm ekonomik alanda post-fordist üretim süreçlerine ve sermaye birikim rejimlerine işaret ederken, toplumsal alanda bireyin ön plana alındığı tüketim ekonomisiyle ilişkilendirilmektedir. Tüketim kültürü altında kentsel mekânların neoliberal dönemde kapitalist dinamiklerce şekillendirilmesi sürecinde medya teknolojileri ön plana çıkmaktadır. Günümüzde gerek konvansiyonel gerekse yeni medya teknolojileri vasıtasıyla yapılandırılan bir kültürel alan içerisinde mekâna ilişkin bilgi kapitalist sistemin değerleri üzerinden inşa edilmektedir. Tüketim kültürünün mekânsal pratikler ve yaşam tarzları üzerinden kurguladığı egemen değerler medya üzerinden meşrulaştırılırken söz konusu alana ilişkin norm ve değerler sistemi bireylerin gündelik hayat pratiklerinde somutlaşmaktadır. Bu çalışma 'Kültürel Kuram'dan hareketle kentsel mekân, insan ve medya alanı arasındaki etkileşim sürecini diyalojik bir yaklaşımla irdelemektedir. Neo-Marksist perspektiften hareketle mekânın toplumsal üretim sürecine odaklanan çalışma aynı zamanda praksisin bir parçası olan kültürel alan içerisinde günümüzde kentsel mekânları tanımlamak için kullanılan küresel kent olgusunun altında yatan sosyo-ekonomik ve politik dinamikleri tartışmak amacındadır. Bu bağlamda amaca yönelik bir örneklem oluşturularak tespit edilen mekânlar nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak eleştirel perspektiften yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: neoliberalizm, kentsel mekân, küresel kent, tüketim kültürü, medya, Karaköy.

* Makale, 2021 yılında Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Cem Tutar danışmanlığında hazırlanan "Neoliberal Dönemde Kentsel Mekânların Tüketimi: Küresel Kent Kurgusu Örneği Olarak Karaköy" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Mezunu, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, burcuaksuu@outlook.com, ORCID: 0000-0002-3119-3533

*** Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, cem.tutar@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4547-6171

ESTABLISHMENT OF URBAN SPACES IN THE CENTERLINE OF NEOLIBERALISM SOCIETAL DYNAMICS: CASE STUDY OF KARAKÖY*

Burcu AKSU**, Cem TUTAR***

Received: 12.08.2021 – Accepted: 30.09.2021

Aksu, B. ve Tutar, C. (2021). Neoliberal toplumsal dinamikler ekseninde kentsel mekânların kurgusu: Karaköy örneği. *Etkileşim*, 8, 108-130. doi: 10.32739/etkilesim.2021.4.8.140

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Having an organization style in the socio-economic and cultural areas which is quite different from the societal forms of the past, neoliberalism, while referring to post-Fordist production processes and capital accumulation regimes within economic area, is further associated with the consumption economy foregrounding the individuals in the societal area. Media technologies come into prominence within the process in where the urban spaces are given form by the capitalist dynamics within the neoliberal period. At the present time, information related to the space within the cultural area structured by means of both the conventional and the new media technologies is built through the values of the capitalist system. While the dominant values established by the consumption culture through the spatial practices and lifestyles are justified and legitimized, the system of norms and values related to the space in question is concretized in the daily life practices of the individuals. This study scrutinizes the interaction process among the urban space, people and the media through a dialogical approach with reference to the 'Culture Theory'. Focusing on the social production process of space with a neo-Marxist approach, this study further aims to discuss the socio-economic and political dynamics underlying the global city phenomenon, used to define the urban spaces in our modern times, within the cultural space, which is also a part of praxis at the same time. In this context, the spaces identified by establishing an objective-oriented sampling have been interpreted by applying the qualitative content analysis method through the critical perspective.

Keywords: neoliberalism, urban space, global city, consumption culture, media, Karaköy.

* The article was derived from the master thesis titled "The Consumption of Urban Spaces in the Neoliberal Period: Karaköy as an Example of Global Urban Fiction" which was written under the supervision of Cem TUTAR, PhD FC / Visual Communication Design Department, in 2021

** Postgraduate, Institute of Social Sciences, Üsküdar University,
burcuaksuuu@outlook.com, ORCID: 0000-0002-3119-3533

*** Assistant Professor/PhD, Üsküdar University, Faculty of Communication,
cem.tutar@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4547-6171

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde kapitalist sistemin tanımlanması ve dönemleştirilmesine ilişkin farklı görüşler söz konusudur. Bazı araştırmacılar kapitalizmi Antik Yunan ya da Roma İmparatorluğu dönemine kadar dayandırırken bazıları ise Orta Çağ ya da 19. yüzyıl Endüstri Devrimi'ni kapitalizmin başlangıcı olarak tanımlamaktadır. Kapitalizmin ekonomik hayatın önermiş olduğu tüm yatırım ve gelişme olanaklarını kabul etmediği, bununla birlikte kapitalizmin gelişim stratejilerinin bulunduğu konjoktüre göre farklılık gösterdiği görülmektedir (Braudel, 2017: 355). Fransız *Annales Okulu* teorisyenlerinden olan Fernand Braudel'in belirttiği gibi kapitalizm tarih boyunca dönemin sosyo-tekniik ve politik dinamikleri ekseninde kendisini oluşturarak, dönüştürmüş bir iktisadi, toplumsal ve kültürel yapılanma şeklidir. Kapitalizm, dönemsel olarak yeni stratejiler oluşturarak gelişme ve ilerleme göstermektedir.

David Harvey, kapitalizmin gelişim aşamasının bir parçası olan neoliberalizmin öncelikle siyasal ekonomik uygulamalar teorisi olduğunu belirtir. Aynı zamanda insanın refah seviyesini yükseltmenin en etkili yolunun kuvvetli özel mülkiyet hakları, serbest pazar ve serbest zanaatın fikir olarak benimsenmesi sonucu girişimlerin bireysel olarak yapılması, hürriyet ve yeteneklerin özgür bırakılması olduğunu ifade etmektedir. Devlet bu süreçte önce bu uygulamalara denk bir şekilde kurumsal plan oluşturup sonrasında o planı korumak zorundadır. 1970'li yıllardan itibaren gerek siyasal ekonomik fikirler ile gerekse uygulamalarda neoliberalizm görüşüne doğru büyük bir yönelim olduğu görülmektedir (2015: 10). Dolayısıyla sosyo-ekonomik ve kültürel alanda kendisinden önceki dönemlerden farklı bir örgütlenme tarzına sahip olan neoliberalizm kavramı ekonomik alanda esnek üretim ve sermaye süreçlerine işaret ederken, toplumsal ve kültürel alanda ise bireyin ön plana alındığı tüketim ekonomisiyle karakterize olmaktadır.

Neoliberalleşmenin yaygınlık kazandığı yıllar olan 1960'ların sonuyla birlikte kent çalışmaları alanında kentsel mekânı tüketim etkinliği üzerinden tanımlayan postmodern kent teorileri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Neo-Marksist Fransız teorisyen Henri Lefebvre'nin çalışmalarını ele alarak onları yeniden yorumlayan bu 'Yeni Marksçı' Kent Teorisyenleri' arasında yer alan David Harvey, Edward Soja ve Manuel Castells gibi teorisyenler tüketim temelinde kentsel mekânı yeniden tanımlamışlardır. Bu dönemle birlikte postmodern kent teorisi ön plana çıkarken 1980'li yılların başında küresel kent ve dünya kenti tanımlamaları ilgili yazın alanına kazandırılmıştır. Küresel kent teorisi kentsel

¹ Yeni Marksçı *Kent Teorisyenleri* kuramsal çıkış noktası olarak Neo-Marksist perspektifi kabul ederek bu görüş açısını kent çalışmalarına uygulayan bir grup teorisyeni ifade etmektedir. Bu bağlamda Marksist teorinin eleştirisiyle çalışmalarına başlayan ve mekâna dayalı bir praksis felsefesi ortaya koyan Henri Lefebvre'nin çalışmaları 1970'li yıllarda küreselleşme eğilimlerini de göz önüne alan David Harvey, Manuel Castells, John Logan ve Harvey Molotch gibi teorisyenlerce yeniden ele alınmıştır. Söz konusu teorisyenler dönemin yeni sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerini de dikkate alarak kökenleri Marksist teoriye dayanan ancak yeni bir eleştirel coğrafya okumasını gerçekleştirmişlerdir.

alandaki kültürel etkinlikler üzerinden tüketim ekonomisine işaret ederken kentsel mekân kapitalist saiklerce yeniden üretilmektedir.

Bu çalışma, 1980'li yıllarla birlikte küreselleşme dalgasının bir parçası olarak küresel kent olarak kurgulanan İstanbul'un Karaköy semtinin mekânsal dönüşümüne odaklanmaktadır. Bu bağlamda 2000'li yılların başıyla birlikte Karaköy semtinde yaşanan mutenalaştırma çalışmaları bağlamında yaratılan küresel kent imgesi tüketim ekonomisi üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, tüketim kültürü içerisinde yaşanan mekânsal dönüşümle mekân-insan etkileşimi içerisinde söz konusu bölgenin eleştirel perspektiften irdelenmesidir.

Çalışmada sosyoloji alanında mekân kavramının sosyal bilimlerde araştırma nesnesi haline gelmesinde öncü rolü bulunan Henri Lefebvre'nin ve 'Yeni Marksçı Kent Teorisyenleri'nin görüşleri kentsel alanı anlamak için kuramsal çerçeve olarak kabul edilmiştir. Ayrıca mekân-insan ve medya arasındaki diyalojik etkileşim süreci 'Kültürel Kuram'dan hareketle yorumlanarak çalışmaya ilişkin bir paradigma oluşturulmuştur.

Kapitalizmin Gelişim Stratejileri Bağlamında Neoliberal Dönemi Tanımlamak

Kapitalizm kavramının tarihsel arka planının tanımlanması, anlam kazanmasına yardımcı olan kapital ve kapitalist kavramları üzerinden sağlanabilir (Braudel, 2020: 48). Lucien Febvre, kapitalizm kelimesinin ortaya gecikmeli olarak çıktığını, çok uzun zamandan beri *capital* (sermaye), *capitaux* (sermayeler) ve *capitalistes* (kapitalistler) kelimelerinin kullanılmakta olduğunu belirtir. Bu kelimeler dünyaya kapitalizmden daha önce gelmiştir (1995: 62). Bu bağlamda, kapitalizmin tarihini anlayabilmek için öncelikle kapital ve kapitalist kavramlarına değinmek gerekmektedir.

Kapital kelimesine etimolojik olarak baktığımızda, aşağı Latince'nin *caput* yani baş kelimesinden türetilen bir kelime olarak 12. ve 13. yüzyıllara gelindiğinde mal stoku ve paranın faizi anlamına dönüştüğü görülmektedir. Kelimenin kesin bir tanıma ulaşamamasının nedeni o dönemde skolastiklerin, ahlakçıların ve hukukçuların tartışmalarının önceliğinin; alacaklının bir zarara uğrama olasılığı taşıması üzerine olan tefecilik ve faiz üzerinde yoğunlaşmaları olmasıdır. Kelimenin yaratılması, evcilleştirilmesi ve olgunlaşması tartışmalarda merkezi bir konuma sahip olan İtalya'da gerçekleşmiştir. Kelimenin ticari bir şirketin sermayesi anlamında kullanılması 1283'ten itibaren görülmektedir (Braudel, 2017: 203). Kapitalin elle tutulabilir, görülebilir bir gerçekliği vardır, devamlı bir şekilde etkili ve basitçe ayırt edilebilmektedir (Braudel, 2020: 48). Fernand Braudel, Orta Çağ Avrupasında üretim ve tüketim arasında yer alan pazar yerlerini emtia ve malın değiş tokuş mekânları olarak tanımlarken kapital kavramı gittikçe para ekonomisi içerisinde bu sürecin bir parçası haline gelmiştir. Kısacası kapital sermaye olarak durağan bir servetten fazlasına sürekli hareket

halindeki para akışına doğru değişim göstermiştir.

Kapitalizm, yaşamın olmazsa olmaz gereksinimlerine gelene kadar hizmet ve ürünlerin kazanç sağlamak için üretildiği, insanın çalışma gücünün dahi pazarda satılan bir mal değeri taşıdığı ve bunun sonucunda tüm ekonomik katılımcıların pazara tabi olduğu bir sistem olma özelliği taşımaktadır. Bu durum, sadece çalışma güçlerini bir fiyat bedelinde kullanmak durumunda olan işçiler için geçerli değil, hem çalışma gücüyle birlikte girdilerin satın alınması hem de üretilmiş olan mallardan kazanç sağlamak amacıyla satılmasında pazara bağlı olan kapitalistler için de geçerli bir durumdur (Wood, 2003: 10). Sürekli birikim kapitalizmin devinimliliğinin vazgeçilmez unsurudur. Bir malın sermaye haline gelmesi sadece kazanç sağlamak ve birikim yaratmak için kullanıldığında olmaktadır. Sahipleri tarafından tümüyle tüketilen kazanç, kapitalizme özel bir durum değildir. Yatırıma yönelik olması kazancın kapitalist özelliğidir (Fülberth, 2018: 23). Marx bu durumu 'artı-değer teorisi' altında tartışıp kapitalistin kazançtan elde ettiği artı değerın bir kısmını yeni yatırımlara yönlendirerek etki alanını genişlettiğini vurgulamaktadır.

Braudel, kapitalizmin dorukta olan veya doruğa kadar gitmiş olan ekonomik etkinliklerin bir sonucu olduğu görüşündedir. Kapitalizmin maddi yaşam ile piyasanın dengeli olan iktisadi altında yatan iki niteliği bulunmakta ve güçlü bir kazanç bölgesini simgelemektedir (2020: 104). Kapitalizm, bulunduğu dönemlerin özelliklerini dikkate alarak o döneme uygun yaşayış biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Marksist bir bakış açısından tarihsel materyalist bir süreç olduğu söylenebilir. Dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı kapitalizmin şeklini belirlerken diyalektik bir süreç içerisinde kapitalizm de toplumsal alanı değiştirip dönüştürmektedir.

Neoliberalizm ise, başına almış olduğu 'neo' ekiyle birlikte klasik liberalizmden dönüşmüş ve zamanın şartlarına uyum sağlamıştır. Genellikle paradigmlar ortaya çıktıktan sonra gelişerek değişime uğramaktadır. Neoliberalizm ve liberalizm arasındaki farkın ortaya konulması için kullanılmış olan 'neo' kelime anlamı olarak yeni, yakında olan veya modern anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla neoliberalizm kavramını anlayabilmek için öncelikle liberalizmi anlamak gerekmektedir. Liberalizmin temelini özgürlük ve bireycilik oluşturmakta ve iki kavramın birlikte analiz edilmesiyle bireysel haklar ve özgürlükler konusu ortaya çıkmaktadır. Eşitlik, anayasacılık, çoğulculuk, sınırlı ve tarafsız devlet gibi diğer liberal ilkelerin hepsinin ortaya çıkma nedeni, bireysel haklar ve özgürlüklere ışık tutmaktır. Bu ilkeler arasında karşılıklı bağımlılığın bulunmasından dolayı biri olmadan diğeri de olmamaktadır (Yıldırım, 2019: 21, 24). Görüldüğü üzere liberalizm kavramının siyaset felsefesi içerisinde gelişen bir kavramdır.

Liberalizmin ortaya çıkışı muhafazakârlık ile arasındaki dengenin sağlanması amacıyla olmuştur. Liberalizm öncüleri ise kavramın muhafazakârlık görüşünün meydan okumalarına karşı sert bir tepki olarak ortaya çıktığı görüşündedir (Wallerstein, 2000: 48-49). 1968'de dünyayı sarsan öğrenci hareketleri ifade ve seçme hürriyetlerinin kısmen de olsa genişletilmesi arayışıyla

hayat bulmuştur (Harvey, 2015: 13). 1968 olayları liberal ideolojinin de dünya sisteminin jeo-kültüründeki baskınlığını sarsmıştır. Bu nedenle liberalizmin 19. yüzyıldaki zaferinin kapatmış olduğu ya da kamusal tartışmanın kenarlarına sürmüş olduğu soruları yeniden gündeme getirdiği görülmektedir. Hem dünya Sağı hem de dünya Solu tekrar liberal merkezden uzaklaşmıştır. Liberalizm 1968'de tamamen ortadan kalkmasa da jeo-kültürün belirleyici ideolojisi olma rolünü kaybetmiştir (Wallerstein, 2003: 134-135).

Neoliberalleşme süreci beraberinde pek çok yaratıcı yıkımı da getirmektedir. Bu yıkımlar sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar olmamakta, aynı zamanda işbölümleri, yaşam şekilleri, teknoloji birliktelikleri, refah hizmetleri, sosyal ilişkiler, ifade biçimleri, üreme etkinlikleri, en dipte olan alışkanlıklar ile toprağa bağlılıklar da yıkıma uğramaktadır (Harvey, 2015: 11). Kısacası yeni gelen dönemle birlikte toplumsal yapının dinamiklerinde ve insanların yaşayış biçimlerinde de değişim görülmektedir.

Neoliberalizmin başlangıç noktası 1970'lerin sonu ile 1980'lerin başında Thatcher ve Reagan'ın dünya siyasetinde yükseldiği zaman olarak kabul edilmektedir. 1979 yılında Thatcher seçildiğinde, ekonomik büyüme düşüken işsizlik ve enflasyon yüksektir. Stagflasyon olarak adlandırılan bu durum, 1970'ler ve 1980'lerin başında gelişmiş kapitalist ülkeleri alt üst etmiştir. Thatcher hükümeti İngiliz devleti ve ekonomisini radikal bir şekilde dönüştürmüştür. Hükümet özelleştirme programı yoluyla en önemli dönüşümlerden biri gerçekleşmiştir. Hükümet varlıklarının özel sektöre satışını içeren bu dönüşüm, kamudan çıkarma olarak adlandırılmıştır. Thatcher, özelleştirme sürecini 'popüler kapitalizm' olarak tanımlamaktadır. Thatcher, *Ekonomik İşler Enstitüsü* gibi neoliberal düşünce kuruluşlarına yakın ve önde gelen neoliberal entelektüellerin hayranıdır (Cahill ve Konings, 2019: 41, 54-55).

Neoliberalizm kavramının dünyadaki eşit olmayan şekilde coğrafi gelişimi, şüphesiz ki yanında birden fazla sonuç getiren aynı zamanda yığınla kargaşa ve kafa karışıklığı içeren karmaşık bir süreçten oluşmaktadır (Harvey, 2015: 17). Sennett'e göre de eşitsizlik modern ekonominin yumuşak karnı haline gelmekte ve pek çok biçimde bu durum görünürlük kazanmaktadır. Bunlar; üst düzey yöneticilere ödenen muazzam tazminatlar, şirketin en tepesinde olanla en altında olanın ücretleri arasındaki uçurumun artması, seçkinlerin gelirin oranla orta gelir katmanlarında yaşanan durgunluktur. Kazananın her şeyi almış olduğu rekabet türü, çok büyük maddi eşitsizlikleri de üretmektedir (Sennett, 2017: 44). Sennett ve Harvey, neoliberalizmin toplumsal yaşam ve özellikle ekonomik iş yaşamı üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir. Dünya üzerindeki topoğrafyada yaratılan eşitsiz gelişim modeli özellikle iş yaşamında ücretler arası derin farklar ve güvensiz bir iş yaşamı ile karakterize olmaktadır.

Neoliberalizmin en temel özelliklerine baktığımızda; devlet sektörünün özelleştirilmesi, ticarileştirilmesi ve düzenlemelerden arındırılması başı çekmektedir. Uluslararası finans sermayesinin uluslararası merkezi olarak 'şehir'

desteklenmekte ve geliştirilmektedir. Piyasa güçleri iç ve dış yatırımlar yoluyla kuvvetlendirilmekte ve küçük işletme sektörü desteklenmektedir. Son olarak; sendikalara yasal kısıtlamaların getirilmesi, zorunlu eğitim programlarının artması, piyasa merkezli toplumsal güvenlik programları ve iş adamlarının sorunlarını kendilerinin çözebilmesini hedefleyen çeşitli düşük maliyet planları yoluyla kapitalist esnekliğin genişletilmesidir (Jessop, 2005: 242). Neoliberalizm, kapitalizmin temel kurumsal özelliklerini yeni ve tarihsel olarak özgül yollarla kullanmayı içermektedir (Cahill ve Konings, 2019:157). Neoliberal kapitalist sistemin tanımlayıcı özelliğinin ulus devlet yapısının ötesinde gerçekleşen esnek üretim ve birikim süreçleri, kârın maksimizasyonu doğrultusunda tüketimin kültür endüstrileri üzerinden yaygınlaştırılması ve politik alanda yaşanan yönelim kaybı olduğu görülmektedir. Küresel piyasa ekonomisi içerisinde öne çıkan kentsel mekânlar bu dönemin ayırt edici özelliğidir. Bu bağlamda kentsel mekânlar bir yandan sermayenin mekânsal birikim rejiminin bir parçası olarak neoliberal sistemi desteklerken diğer yandan bu alanlarda dolaşıma giren kültürel içerikler söz konusu sistemin yeniden üretim sürecini sağlamaktadır.

Neoliberal Dönemde Kentsel Mekânların Üretim ve Yeniden Üretim Süreci

1970'lerden bugüne kadar jeopolitik teoriye ilgi, mahal estetiğinin yeniden canlanması ve mekânsallığa ait sorunların tekrar incelenmesi için taleplerin arttığı görülmektedir. Fordizm'den esnek birikime geçiş, üretim kısmında farklı düzenleme biçimleriyle teknolojilerin hızlı bir şekilde planlanması ve uygulanması sonucunda gerçekleşmektedir. Üretim sürecinde dönemin gerektirdiği teknolojiler içerisinde geçiş sürecinin hızlanmasıyla birlikte, genel olarak toplumsal alan ve tüketim etkinliklerini içeren kültürel alan da kapitalizm tarafından ivmelendirilmiştir. Esnek birikimin özelliklerinden birisi de görünüşte bir dizi toplumsal coğrafi olan nitelikleri kullanarak kendine ait olan total mantığın içsel özelliklerle tekrar oluşturulmasıdır. Kapitalistlerin dünya genelinin oluşumunu sağlayan mekânsal biçimde değişen özelliklere karşı gitgide daha anlayışlı duruma gelmeleriyle birlikte, mekânların egemenliğini oluşturan iktidarlarla halklar için yüksek kademede hareketli olan kapitale ilgi artmıştır (Harvey, 2019: 317-318, 328-329). Piyasada yaşanan değişimler kentsel mekânın üretim sürecinde farklılıklar yaratmaktadır. Neoliberal ekonomik sistemin zaman ve mekân örgütlenmesi olan kentsel mekânların üretimi kapitalist sistem tarafından fiziki topoğrafyanın ve üzerindeki insan ilişkileri organizasyonunun planlanması şeklinde gerçekleşmektedir.

*Komünist Manifesto'*da Marx ve Engels, burjuvazinin bütün üretim araçlarını hızla geliştirerek ve aynı zamanda iletişim ile ulaşımı sonsuz kolaylaştırarak en barbar ulusların bile uygarlığa çekildiğini belirtmektedir. Burjuvazinin kendisini tek tipleştirilmiş bir yaşam şekli olarak sunması sürecinde oluşturduğu üretim ve yaşam şeklini küreselleştirmesi öne çıkmaktadır. Bununla birlikte burjuvazi, kırsalda hâkim olan bir nebze özgür yaşam biçimini de şehirlerin egemenliği altına sokarak devasa şehirler oluşturmaktadır. Kırsal nüfus şehirlilere

istinaden azalırken kitleler kırsal yaşamdan koparılmıştır. Burjuvazi, mülkiyet, nüfus ve üretim araçlarının dağılık oluşunu sırasıyla ortadan kaldırmaktadır. Üretim araçları merkezileşmekte ve mülkiyeti az sayıdaki insanın elinde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla politik merkezileşme sağlanmakta ve bununla birlikte yasaları, çıkarları, gümrükleri ve hükümetleri farklı, bağımsız, sadece anlaşmaları olan vilayetler, yalnız bir yasa, ulus, hükümet, ulusal sınıf çıkarı ve gümrük sınırına sıkıştırılmaktadır (2012: 25-26). Marx ve Engels'in çalışmalarında kentsel mekânlar ayrıcalıklı bir araştırma nesnesi olmamasına rağmen endüstriyel üretim sisteminin kentlerde yoğunlaşması ve kırdan kente göç sürecinde kentsel alanlarda ortaya çıkan işçi sınıfının burjuvazi karşısında tarihin itici gücü olduğunun belirtilmesi nedeniyle kentsel yaşam ve iş formları toplumsal çözümlerinin merkezinde yer almaktadır.

Mekân, emekte ve mülkiyet ilişkilerinde, üstyapıların yani kurumların işleyişinde ortaya çıkmakta ve şekillenerek eşitsiz bir şekilde ama her yerde görülmektedir. Mekânın üretimi, üretim tarzında hâkim olamaz ancak pratiğin bakış açılarını düzenleyerek, özellikle de bir pratik içinde birleştirerek bunları birbirine bağlamaktadır. Toplumsal mekân neden ve sonuç olmak üzere üretim tarzına müdahalede bulunsa da, aynı zamanda bu üretim tarzıyla birlikte değişmektedir. Mekânın toplumlarla birlikte değişen bir tarihi bulunur. Bununla birlikte zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlamaktadır. Aynı zamanda farklı, bilinmeyen mekânların, kıtalar veya dünyanın keşfedilmesi, toplumlara göre mekânların yapısal bileşenlerinin bir bütün olarak düzenlenmesinin üretimi ve bununla birlikte manzaranın, eserlerin, dekoru ve anıtsallığıyla beraber kentin oluşturulması gibi karmaşık bir ilerleme oluşturmaktadır. Bu durum gelişimsel ve doğuşla birlikte her ne kadar genetik olarak işlese de belli bir mantaliteye dayanmaktadır. Bu zihinsel form, aynı zamanlı olanın özelliğinin genel görünüşüdür; zira mekânsal düzenlemeler, farklı zekaların birleşimine dayanmaktadır (Lefebvre, 2019: 25). Bu bağlamda, her mekân her dönemde kendi mekânsal pratiklerini yaratmakta ve toplumlarla birlikte tarihi de değişmektedir. Yani Marksist anlamda bir praksis sürecinde gerçeklik kazanan mekânsal pratikler aynı zamanda diyalektik bir sürecin ürünü olarak tarihsel materyalizmin bir parçasıdır. Dönüşen sosyo-ekonomik ve politik dinamikler ve teknik olanaklar mekânın özgül oluşum sürecini nitelendirir.

Modernitenin tarihi ve geçmişi kabaca tasfiye edişi günümüzde çok eşitsiz bir şekilde sürmektedir. Kimi ülkeler her alanda sanayileşmeyi engelleyerek, sanayi mekânının ve mekân temsilinin altüst ettiği kendi konutlarını, geleneklerini, temsil mekânlarını korumaktadır. Çok modern olan diğer ülkelerde ise konutlar, geleneksel mekân ve ona eşlik eden şey, gelenekler ve temsiller değişmeden korunmaya çalışılmaktadır. Modern dünyanın kendisini kapitalizm ve modernite ekseninde yeniden ele almak gerekir. Mekânın üretiminin hammaddesi, tikel nesnelere için olduğu gibi, özel bir malzeme değil bu doğanın kendisidir. Doğa günümüzde ürüne dönüştürülmüş ve belirli bir alanla sınırlandırılmıştır. Mekânın tarihinin olması mekânın, dönemsel, toplumsal, üretim tarzı ve ilişkileri bakımından özgüllüklerinin olması anlamına gelirken burjuva

tarafından yaratılan ve egemen olunan topluma ait mekân öne çıkmaktadır (Lefebvre, 2019: 144-145, 148). Lefebvre, mekânın üretim sürecinde kapitalizmi itici güç olarak tanımlayarak Marksist düşünceden aldığı üretim güçleri ve ilişkileri sürecinde mekânın dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda kapitalist sistemin işleyişi içinde nesnelleşerek meta haline gelen mekânsal pratikler toplumsal ve kültürel sistemin yeniden üretimini sağlamaktadır.

Kentsel alan ve bölgelerin düzenlenmesi, işlev, mekân ve öğelerin alan üzerindeki yan yana olmalarına indirgenmektedir. İşlevler ve kesimler karar merkezlerine sıkı sıkıya tabi olmakta ve homojenlik doğadan, kırsal çevreden ve tarihten gelen farklılıklara baskın çıkmaktadır. Şehir ya da şehirden geriye kalan şeyler, öğelerin birleşimi ve toplamına benzeyecek şekilde inşa edilmekte ve elden geçirilmektedir. Ancak bileşim bu şekilde algılandığında, öngörüldüğünde ve tasarlandığında bileşenleri birbirinden ayırmak güçleşmekte ve bütünlükler algılanırken farklılıklar gözden yitirilmektedir. Kentsel olarak görülmediği için cepheden ve dolaylı olarak saldırıya uğrayan, kemirilen ve aşındırılan kentselin yapıt ve sahiplenme nitelikleri kaybolmaktadır. Yalnızca, kısıtlamalar, daimi bir yerinden olma hali içinde alana yansımakta ve bununla birlikte konut açısından gündelik hayatın bölünmesi ve düzenlenmesi, yaygın otomobil kullanımı, hareketlilik, kitle iletişim araçlarının etkisi, bireyleri ve grupları doğal alandan ve gruptan koparmaktadır. Komşuluğun silikleşmesi, mahallenin küçülmesi semt sakinlerinin, yerlerin ve anların niteliksel farklılıklarının artık öneminin kalmamasıyla birlikte, buyruk ve işaretlerle dolu, geometrik izotopiye yönelen bir mekân içinde oradan oraya gidip durmaktadırlar. Kuşkusuz bu eski biçimlerin kaçınılmaz çözülme sürecidir. Sembollerin, anıtların, sahiplenmelerin, üslupların, zaman ve ritimlerin, geleneksel şehrin farklı ve nitelikli mekânlarının yerine hiçbir şey geçmemesinden dolayı gündelik hayatın yoksulluğunu, küçümsemeyi, zihinsel ve toplumsal sefaleti üretmektedir (Lefebvre, 2020: 95-96). Kısacası, kent toplumunda sosyal alanda yaşanan değişim ve farklılaşma sürecinde eski biçimlerin çözülmesiyle birlikte görünürlük kazanan kentli yeni yaşam formları zorlukları da üretmektedir. Kentsel mekânın rasyonalize edilmiş üretimi gündelik hayatı da bürokratik süreçler içerisine sıkıştırarak gündelik olanın yaratıcı olan kısmını sekteye uğratmaktadır.

David Harvey, kenti karmaşık bir sosyal fenomen olarak tanımlamaktadır. Kenti oluşturan yapıların çok yönlülüğü bu girift halin nedenidir. Aynı zamanda kentsel mekânı anlamak için kullanılan kavramsallaştırmaların yetersizliği aşırı uzmanlaşmış, parçalı bilimsel anlayışın bir parçası olarak görünürlük kazanmaktadır. Kent hakkında oluşturulan herhangi bir genel kuram, kentin yüklendiği mekânsal biçimle kentteki toplumsal süreçleri bağdaştırmak durumundadır. Kentin anlaşılması için en uygun kavramlar bütünü, coğrafi ve toplumsal imgelemi kapsayacak şekilde oluşturulmalıdır. Davranışın toplumsal olarak kentin belirli coğrafya ve belirli mekânsal biçimi kazanmasıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Mekânsal biçim bir kere oluşturulduğunda, toplumsal süreçte ilerlemenin kurumsallaştırılması ve belli bir oranda da belirlemeye eğilimli olacağı kabul edilmelidir. Bununla birlikte toplumsal süreçlerde yaşanan kar-

maşıklıklarla başa çıkılmasını sağlayacak stratejilerin dengeli kılınması ve birleştirilmesi için doğru kavramların oluşturulması gerekmektedir (2019: 27-28, 32). David Harvey, kent teorisinde kapitalist sistemin gelişmesinde itici gücü olan dünya üzerindeki bazı bölgelerde yığılmış olan sermaye birikim süreçlerine dikkat çekmektedir. Küresel çapta sermayenin akışkanlığına koşut bir şekilde ortaya çıkan bu meta, nesne ve kapital merkezleri çağdaş kapitalizmin itici gücü durumunda olan mekânsal pratikleri üretmektedir.

Günümüzde kentlerin yeni gereksinimleri karşılayabilmesi için farklı mimari formlar ve kent tasarımları hedeflenmektedir. 1970'li yıllardan başlayarak günümüze kadar süren kentsel girişimcilik ve kentler arasındaki rekabet sürecinde kentsel mekânların seyirlik bir nesne haline getirilmesi için yapılan imaj çalışmaları ve bu mekânların tüketimine ilişkin pratikler ön plana çıkarken mekâna ilişkin tüm bu tasarruflar sermayenin küreselleşmesi için aracı bir form görevi üstlenmektedir. Belirli bir şekilde pozitif özellikler barından bir yer imajının oluşturulabilmesi için teatrallik ve seyirlik gösterinin örgütlenmesi, tarihsel alıntılamanın, yüzeylerin, üslupların ve süslemenin çeşitlendirilmesinin eklektik bir karışımı yoluyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yapıbozumculuk, postmodern akımın önemli bir kısmının sıradan olarak popülerleşmiş, teslimiyetçi ve cafcıflı bir mimari üretmesine karşın, avangard ve elit mimari pratiğin ilerleme alanını, 1930 tarihlerinde Rus yapımcılarına ait modernizmin aktif yapıbozumu aracılığıyla elde etmeye çabalamaktadır. Günümüzde kentsel ve mimari tasarım pratiğinde egemen olan düşünceler, parçalanma, kurgu, eklektizm, kolaj, tüm bunlarla iç içe geçmiş olan bir karmaşa ve gelip geçicilik duygusu şeklinde varlığını göstermektedir. Bununla birlikte burada, edebiyat, sanat, psikoloji, felsefe, sosyal teori gibi farklı alanlarda var olan fikir ve pratiklerle ortaklıklar paylaşan çok şey de bulunmaktadır (Harvey, 2019: 115-116, 118-119). Kısacası, seyirlik kentsel mekânların oluşumuna neden olan kente imaj kazandırma süreci, sermaye kazanımı ve birikimi için bir araç olma özelliği göstermektedir. Kültür endüstrileri ve medya tarafından yapılandırılan bu alanda toplumsal ve kültürel alan bütünsel bir gösteri söylemi içerisinde kapitalist sistem tarafından üretilmektedir.

David Harvey *Yeni Emperyalizm* adlı eserinde, kapitalizmin sürekli bir şekilde kendisine ait etkinliklerde kolaylık sağlayacak coğrafi mekânlar aradığını belirtmekte ve 'yaratıcı yıkım' etkinliğinin tarihine değinmektedir (2019: 92-93). Bu bağlamda mekânsal düzenlemeler yapılırken eski olanın yerine zamanın gerektirdiği özellikleri taşıyan yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Yapılan düzenlemeler özellikle dünya üzerinde kapitalin yoğunlaştığı büyük metropollerde görünürlük kazanmaktadır. Bu çalışma içinde ele alınan Karaköy, İstanbul'un küresel kent imgesinin dolaşıma sokulduğu merkezlerden biridir. Harvey'in yaratıcı yıkım olarak adlandırdığı süreç İstanbul'un küresel dünyaya açılan Karaköy gibi pek çok semtini yeniden tasarlayarak görsel bir imgelem içerisinde onu yeniden üretmektedir.

David Harvey, yeni bir kuramsal bakış açısı oluştururken coğrafyanın mekânsal düzenlemedeki rolünü temel olarak görmüştür ancak diğer disiplinlerle ilişki içerisinde olarak yeni bir kuram geliştirilebileceği görüşündedir. Özellikle *Sosyal Adalet ve Şehir* (2019) adlı eserinde detaylı olarak yedi bölümde kentsel mekânı sürekli üzerine katarak ve geliştirerek her bölümde farklı yönden irdelemiştir. Mekân coğrafyasının ekonomi-politiğinin anlaşılmasında elverişli kuramsal bir çerçeve sunan Harvey, özellikle küresel neoliberal toplumun sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerinin eşitsiz doğası altında toplumsal mekânın nasıl şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada ele alınan tüketim etkinlikleri temelinde yaratılan küresel kent merkezlerinin anlaşılması için Harvey'in düşünceleri öncü konumdadır.

Tüketim İdeolojisi Ekseninde Kentsel Mekânların Farklılaşma Süreci

Günümüzde çevremizdeki nesnelerin, maddi ürünlerin, hizmetlerin fazlaştırılmasıyla oluşturulan ve insan türünün ekolojisinde bir evrim gerçekleştiren akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği bulunmaktadır. Bolluk içinde olan insanlar, tüm zamanlarda olduğu gibi artık başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış durumdadır. Gündelik alışveriş bu insanlar tarafından eskiden benzerlerinin yaptığı alışverişe benzememekte, artık istatistiksel olarak yükselen bir eğriye göre mal ve iletilerin edinilmesi, algılanması ve güdümlenmesi biçimini taşımaktadır (Baudrillard, 2020: 15). Tüketim toplumu kapitalist sistemin dinamikleri içerisinde kendisini oluşturmakta ve dönemsel olarak anlamsal bütünlüğü de değişmektedir. Tüketim toplumu kavramının sosyolojik bakış açısıyla ele alınması insanların sahip olduğu statülerin, göstergelerin ve kültürel alanın genişlemesi sonucunda gerçekleşmektedir. Özellikle kentsel mekânlarda yoğunlaşan tüketim etkinliği bir yandan kentsel mekândaki meta ve nesne fazlalığına gönderme yaparken diğer yandan kentin bizatihi kendisinin tüketimine işaret etmektedir. Böylelikle kent bütünsel bir tüketim söyleminin öznesi konumuna yükselmektedir.

Tüketim toplumu kavramı sosyo-kültürel ve ekonomik bir fenomendir. Tüketimin ilk akla gelen ekonomik göstergelerinin dışında toplumsal ve kültürel boyutu da söz konusudur. Bu bağlamda söz konusu kavram tarihten, antropolojiye, sosyolojiden psikolojiye geniş bir bilim alanıyla ilişkilidir. Tüketim kavramı üzerine yazılan literatürde ilk akla gelen düşünürlerden biri Thorstein Veblen'dir. Sosyolojik tahayyülünde Veblen, kavramın tarihsel, antropolojik ve toplumsal boyutlarını aylak sınıflar kavramsallaştırması üzerinden derinlemesine tartışmıştır. Veblen'e göre, tüketimde yaşanan farklılaşma süreci maddi güç olarak kabul edilebilecek para ekonomisine dayalı kapitalist bir toplum toplumu formundan önceki zamanlara yağmacılık kültürünün ilk evrelerine dayanmaktadır. Malların tüketiminde yaşanan en ilkel farklılaşma törensel karakterlidir. Zenginliğin göstergesi olarak tüketimden faydalanılması türemiş büyüme şeklinde sınıflandırılmaktadır (Veblen, 2005: 57-58). Bu durumda

tüketimin farklılaşmasının zamansal olarak başlangıcının yağmacı kültürün ilk aşamalarına kadar geri götürülebildiği görülmektedir. Tarihsel ve antropolojik bir kökeni olan farklılaşma istencinin tüketim kültürü içerisinde ayırt edici bir yanı vardır. Tüketim toplumunda gerek tüketim nesnelere gerekse bu nesnelere yer aldığı mekânsal pratikler toplumsal farklılaşma istencinin bir parçası olarak görünürlük kazanmaktadır. Kitlesele üretim ve tüketim sisteminden sonra ortaya çıkarak bireysel tüketim ve gündelik hayatta kimlik ekseninde farklılaşmanın aracı olan kentsel mekânlar kapitalist sistemin işleyişinde lokomotif güç konumundadır.

Baudrillard tüketim etkinliğinin aynı zamanda kapitalist toplumun psiko-sosyal yapısıyla ilişkili olduğunu belirterek metaların kullanılmasıyla alınan bireysel haz, mutluluk ve tatminin bütünsel bir söylem oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda tüketim toplumsal sistemdeki eşitsizlikleri doğallaştırma ya da gizleme gibi bir işleve sahiptir. Bu konuda Baudrillard'a göre ihtiyaçlarla ilgili her söylem mutluluğa duyulan doğal eğilime sahip bir antropolojiye dayanmaktadır. İhtiyaçlar kavramının eşitliğin gizemli sistemi içinde refah kavramıyla dayanışma içinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ihtiyaçlar güven veren bir erekle dünyasını betimlemekte ve doğacı olan bu antropoloji, evrensel bir eşitlik teminatına zemin oluşturmaktadır. İhtiyaç ve refahın birbirini tamamlayıcı nitelikteki söylemleri, eşitsizliğin tarihsel ve toplumsal nesnel belirleyenlerinin ortadan kalkmasına ve silinmesine yönelik etkili bir ideolojik işleve sahiptir (2020: 51, 53). Dolayısıyla ihtiyaçların karşılanabilmesi için mutluluk kavramı en temel bileşeni oluşturmakta ve ihtiyaç ile refah birleşerek dayanışma içine girmektedir. Tüketim toplumunun mutluluk söylemi *fun morality* içerisinde kapitalist sistemin yapısal eşitsizlikleri de görünmez kılınmaktadır.

1980'lerle birlikte büyük küresel süreçlerin organizasyonunda üretici hizmetleri, finansal işlemler ve her ikisinin de gerektirdiği karmaşık pazarlar, merkezi olan bir faaliyet katmanı oluşturmuştur. Hizmet sektörüne ve finansmana geçişle birlikte küresel ekonominin bileşimindeki dönüşümün belli üretim, hizmet, pazarlama ve inovasyon türleri için büyük şehirlerde toplandığı görülmektedir. Buna ek olarak birleşmelerin, satın almaların ve finansal işlemlerin uluslararasılaştırılması ile şehirler, yönetim ve koordinasyon, yatırım sermayesinin artırılması, konsolidasyonu ve uluslararası bir emlak piyasasının oluşumu için tarafsız merkezler haline getirilmektedir (Sassen, 1991: 85). Kapitalizmin beraberinde getirmiş olduğu tüketim ideolojisinin küreselleşme sürecinde kentsel mekânların dönüşümünde ve mekânsal farklılaşmalarda oldukça önemli bir konumda olduğu görülmektedir.

'Mutenalaştırma' ve 'gelişim' ya da Türkiye'de ifade bulmuş şekliyle 'kentsel dönüşüm' kentte sergilenmiş olan en temel ve kârlı oyunun adıdır. 1980'den itibaren kentin, özellikle de kamu arazisinin kentsel yapısını hızlı bir şekilde gayrimenkule dönüştürerek çeşitli sayıda inşa edilmiş yapı ortaya çıkarmaktadır.

Bunlar, çok katlı lüks konutlar, güvenli siteler, ofis kuleleri, alışveriş ve eğlence merkezleri ve beş yıldızlı otellerden yollara, parklara, kentsel altyapıya ve sosyal konut komplekslerine kadar uzanmaktadır (Soysal, 2011: 390-391). Kültürel miras sergileri nostaljiyi tüketime uygun bir şekilde konumlandırmaya yönelik bir girişimken, mutenalaştırmanın bir başka doğal uzantısı olan 'tasarım kent' ise, şimdiki yakalamanın ve gelecek için yapılan yarışta yer kapmanın bir aracı olarak görülmektedir. Yenilik, yaratıcılık ve becerilere yönelik neoliberal ve Avrupalı önermelerden gücünü alan bu araç, en belirgin ifadesini giderek etkinliği artan 'yaratıcı endüstriler' uygulamaları ve söylemlerinde bulmaktadır. Tasarım ve kent kelimelerinin yan yana kullanılması kültür, hayat ve kentin fiziksel düzenleme ve planlamasında tasarım ve tasarımcıya son dönemlerde verilen değere ilişkin içerimler barındırmaktadır. Bu açıdan söz konusu kent örneği olarak İstanbul, köprüleri, sokakları ve binalarıyla her türden tasarımda film, sosyal teori, reklam, fotoğraf, dans, internet ağı, müzik, tüketim malları ve kentsel planlamada hayata geçirilen mekânsal bir kavrama ve deneyime tekabül etmektedir. İstanbul'da tasarım mekânlar görmek için ünlü mimarların kente gelmesini beklemeye gerek yoktur. Çünkü kent kendi geleceğini marka olmakta aradıkça, her geçen gün daha fazla bir şekilde tasarım mekânları gündelik hayata dâhil olmaktadır. İstanbul kent rehberine yakın zamanda tarz ve tasarıma gösterilen özene kendini adanmış olarak eklenen *Style City İstanbul*'da restoran, lüks kafe ve butikleriyle yeni inşa edilen *Fransız Sokağı, Galata, Cihan-gir* gibi birçok mekân sıralanabilmektedir (Soysal, 2011: 394). Levent Soysal'ın ayrıntılı bir şekilde tanımladığı gibi İstanbul, küresel kent metaforu içerisinde tasarım kent olarak kapitalist sistem tarafından imgesel bir gerçeklik olarak üretilmektedir. Birbiriyle bütünleşmiş bir medya alanı içerisinde yaratılan eklektik imajlar televizüel alanda ya da yazılı basında yer alırken kentin fiziki topoğrafyası üzerine yaratılan mevzi planlar kapitalist sistemin saikleri ekseninde kentsel mekânı bir farklılaşma unsuru olarak sunmaktadır.

Gösteri kent ise metropol merkezlerinde kamusal alanların yeniden düzenlenmesi ve aynı zamanda halka açık gösterilerin çoğalmasını ifade etmektedir. Kentle bütünleşen yeni bir performans türünün de doğuşunu belirten 'gösteri kent'te büyüğüyle küçüğüyle gösteri niteliği taşıyan etkinliklerin bütünü çağdaş metropolün güncel kültürel dokusunu oluşturmakta, ona bir kültürel incelik ve yaratıcılık kazandırarak, çoğunlukla toplumsal dayanışma ve ortaklık ruhunun oluşmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Seyahat etmenin kolaylaşması ve medya ilgisinin artmasıyla birlikte kamu mekânlarını süsleyen gösteriler, özellikle de görkemli boyutlara ulaşabilenler çağdaş metropol düzeninin tanımlayıcı ve ayrılmaz birer parçası haline gelmektedir. Bu mekânlar yeni tüketim ekonomilerinin taleplerine ve çağdaş yaşam tarzlarına hitap etmek suretiyle kentin adının markalaşmasına hammadde sağlamaktadır (Soysal, 2011: 395). Bu bağlamda İstanbul'da yaşanan dönüşümde birden çok eşzamanlı süreç bulunmaktadır. Bir yandan kentsel mekânların tasarlanması söz konusuken diğer yandan medya üzerinden yapılandırılan kültürel alanda ya-

ratılan bir etkileşim tipi olarak tüketicilik yaygınlaştırılmaktadır. Aynı zamanda tüm bu yapıyı besler nitelikte kentsel mekânı bir gösteri nesnesi haline getiren tasarım kent ve gösteri kent uygulamaları hayat bulmaktadır.

Tüketim düşüncesinden alışveriş mağazalarının oluşturduğu caddeye doğru bir yönelim yaşanmaktadır. Kültür nesnelere ve izleyenler arasında bazı ayrımlar dağılmakta ve sonuç olarak postmodernizm temsiliyetleri ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırmaktadır. Bunun nedeni göstergelerin ve imajların gittikçe daha fazla tüketilmesidir. Turizmde tüketilmiş olan, görsel göstergeler ve bazı durumlarda simulakrum yani benzetimdir ve görünüş olarak turist şeklinde davranılmasa da, yine bunlar tüketilmektedir. Aynı zamanda turizm, fiziksel olarak inşa edilmiş çevrelerin görsel tüketimiyle ve birçok zamanda da buraların yerel insanlarıyla oldukça ilgilidir. Görsel olarak tüketimden söz edilebilmesi için, turistlerin bakmaya çabaladıkları mekânları ve yerleri tüketmiş olduklarını ve silip süpürdüklerini ileri sürmek gerekmektedir (Urry, 2018: 223, 284). Bu bağlamda tüketim temelli yaşanan mekânsal farklılaşmalarda ve mekânın tüketimi noktasında görsel göstergelerin, imajların ve ambiyansın tüketimi turistler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Küresel kent kavramı toplumsal mekânın küresel düzeyde tüketim ekonomisi içerisinde tanımlanmasının bir parçasıdır. Hizmet ve medya sektörlerinin ekonomik yapılanma içerisinde öne çıktığı küresel kentlerde mekânsal farklılaşmaya eşlik eden tüketim hiyerarşisindeki farklılaşma gündelik hayat içerisinde tabakalaşmanın sebebi olarak öne çıkmaktadır. Kapitalizmin enformasyonel bir hale büründüğü günümüzde sosyo-ekonomik sistemin devamlılığı açısından küresel kentler mal, hizmet, sermaye ve imge akışının merkezleri konumundadır.

Karaköy, kentsel dönüşüm planlamaları sonucunda sokakları, caddeleri, yeni inşa edilen kafe ve restoranları, otelleri ve liman bölgesinin düzenlenmesiyle yeni bir görünüme kavuşmuştur. Küresel kent kurgusunun ana hatlarını oluşturan hizmet sektörünün gelişimi Karaköy'de kendisine önemli bir yer bulmuştur. Medya ise, mekânların tüketici için dolaşıma sokulması noktasında kilit öneme sahiptir. Tüketim toplumunun zevk, eğlence ve arzularını tatmin etmek için bu mekânları tercih etmesinin ve yönlendirilmesinin sağlanması medya aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Kentsel Mekânların Kapitalist Örgütlenme Sürecinde Karaköy Semtinin İdeolojik Analizi

Araştırmanın yöntemi

Bu çalışma metodolojik olarak eleştirel paradigma içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda sosyoloji alanında mekân kavramının sosyal bilimlerde araştırma nesnesi haline gelmesinde öncü rolü bulunan Henri Lefebvre'nin ve 'Yeni

Marxçı Kent Teorisyenleri'nin görüşleri kentsel alanı anlamak için kavramsal çerçeve olarak kabul edilmiştir. Ayrıca mekân-insan ve medya arasındaki diyalojik etkileşim süreci 'Kültürel Kuram'dan hareketle yorumlanarak çalışmaya ilişkin bir analitik bakış açısı oluşturulmuştur.

Araştırmanın evrenini İstanbul'un Karaköy semti oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise araştırmanın amacına uygun olarak son yıllarda belirgin olarak kentsel dönüşümün ve mekânsal farklılaşmaların yaşandığı Karaköy semtine bağlı Kemankeş Karamustafa Paşa Mahallesi'nde, amaçlı örneklem tekniği ile seçilmiş olan *Pitane, Osmanlızadeler Karaköy 1879, Lava Store, Karaköy Çınar Restaurant* ve *Ropi Karaköy* olmak üzere beş mekân oluşturmaktadır.

Araştırmada derinlemesine görüşme formu üzerinden gerçekleştirilen 'nitel içerik analizi' tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme² soruları üzerinden elde edilen veriler çalışmanın kuramsal bakış açısından elde edilen bilgiler ile soyutlandıktan sonra ulaşılan bulgular üzerinden değerlendirilmiştir. Aynı zamanda araştırmada Nitel Araştırma desenleri içerisinde bir topluluk ya da kültür grubunun yaşam şeklini tanımlamaya çalışan etnografik bir yöntem temelinde 'yarı yapılandırılmış görüşme' soruları³ ile tüketime eklenmiş kentsel mekânlar eleştirel bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış sorular üzerinden tüketim mekânla-

² *Yarı Yapılandırılmış Görüşme* hem yapılandırılmış hem de yapılandırılmamış görüşmenin özelliklerini kısmen taşımaktadır. Sorular önceden hazırlanmış olsa bile, görüşme sırasında yeni sorular yöneltilebilmekte ve işlevsiz kalan sorular çıkartılabilmektedir. Bu görüşme türüne saha çalışmalarında kullanılan açık ve kapalı sorulardan oluşan önceden hazırlanmış olan formlarla yapılan görüşmeler de girmektedir (Bal, 2014: 233).

³ **1:** Mekân açarken Karaköy'ü tercih etmeniz size için önemli olan etkenler nelerdir? Karaköy'ün bir ticaret merkezi olarak anılması ve kentsel planlamalarda yapılan yenilikler mekânınızı açarken nasıl bir etki yarattı?

2: Mekânınızın temsil ettiği bir simge var mı? Mekânınızı açtıktan sonra yaşadığınız deneyimlere göre değişiklikler yaptınız mı? Yaptıysanız bu değişiklikler nelerdir?

3: Piyasa da yaşanan dalgalanmalar sizi nasıl etkiledi? Karaköy dışında başka bir ilçede olsaydınız da aynı oranda etkileneneğinizi düşünüyor musunuz?

4: Mekânın iç dizaynını tasarlarken nelerden yararlandınız? Örnek aldığınız bir mekân tasarımını oldu mu?

5: Müşterilerinizin bu mekânı tercih etmedeki nedeni size göre nedir? Müşterilerinizin sizi tercih etmesinde mekânınızın tasarımı (ambiyansı) etkili oluyor mu?

6: Müşterileriniz sizin için ne ifade ediyor? Müşterilerin hangi ihtiyaçlarını karşıladığınızı düşünüyorsunuz? Hizmet anlayışınız nedir?

7: Mekânınızın tanıtımını yaparken hangi medya araçlarından yararlanıyorsunuz? Görsel olarak mekânınızın tanıtımını yapıyor musunuz? Sosyal medyada yaptığınız paylaşımlar müşterilerinizi arttırıyor mu? (Müşterileri mekâna çekme konusunda nasıl bir etki yaratıyor?)

8: Müşteri profiliniz kimlerden oluşmaktadır? Turistler mekânınızı tercih ediyor mu? Turistler müşterilerinizin ne kadarlık bir kısmını oluşturuyor?

rının sahipleriyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır⁴. Mekân sahipleriyle yapılan görüşmeler sonrasında katılımcılardan izin alınarak alınan ses kayıtları deşifre edilerek çalışmanın kuramsal çerçevesi içerisinde analiz edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda görüşülen beş tüketim mekânının sahibiyle yapılmış olan görüşmelerde alınmış olan toplam 58 dakika 10 saniyelik ses kaydı deşifre edilmiştir.

Araştırmanın bulguları

Kentsel mekânın üretimi sürecinde Karaköy semti ve sosyo-ekonomik dinamikler

David Harvey, *Postmodernliğin Durumu* adlı eserinde *esnek birikim* kavramını ele alarak emek süreçlerinin, işgücü pazarı, üretilen ürün ve tüketim biçimleri yönünden esnekliğe yaslandığını belirtmektedir. Esnek birikimin temelini oluşturan özelliklerden biri ise yeni üretim alanlarının, yeni piyasaların ortaya çıkması, finans hizmetlerinde yeni yöntemlerin oluşması ve hepsinden önemli olarak teknolojik, örgütsel ve ticari, yeniliklerin hareketliliğinin büyük oranda hızının artmasıdır. Yaşanan gelişmeler sonucunda hizmet sektörü olarak anılan alanda istihdam hızla yükselmeye başlamıştır (2019: 170). Bu bağlamda İstanbul Karaköy’de tasarım ve el yapımı ürünler üzerine 2015 yılında açılan *Pitane* adlı mekânın sahibi Nalan Ç., mekânı Karaköy’de açma nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

İlk etapta bizim için en önemli cazip kısım Karaköy’ün bir turist merkezi olmasıydı. İkincisi ise turizmle birlikte cruise gemilerinin buraya yanaşması lazımdı. 2015 itibarıyla cruise gemileri iptal oldu. Sonraki yaşanan ekonomik kriz vs. şu an hala cruise gemileriyle ilgili turizm yapılmıyor ama buranın en önemli ayağı turizmle ilgili olan cruise gemileri ve beklenen Galataport’tur. Karaköy’ün en hızlı dönüşümünü sağlayan şey 20 yıldır gündemde olan Galataport projesidir. O yüzden bizim için cazip olan, turizm merkezi olmasıydı. Bir de eskiyle yeninin iç içe geçerek dönüştüğü en önemli yer olarak İstanbul’un kalbi olması.

Karaköy tarihsel olarak bakıldığında bir liman bölgesi ve ticaret merkezi- dir. Galataport projesi ise yapımı devam eden ve Karaköy’de turizmin gelişimine büyük katkı sağlayacak bir projedir. Karaköy’de mekânsal dönüşümün gerçekleşmesi ve yeni hizmet alanlarının oluşmasında Galataport projesinin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Osmanlı tatlıları üzerine kurulu ve 22 şubeye sahip olan Karaköy’de 2019 yılında açılmış olan *Osmanlızadeler Karaköy 1879* adlı mekânın sahibi Oktay D. ise Karaköy’ü tercih etmesini şu şekilde

⁴ Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce *Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı*’na başvuru yapılarak çalışma için etik kurul onayı alınmıştır. Mekân sahipleriyle yapılacak görüşmeler öncesinde akademik çalışma kapsamında mülakat yapılan mekân sahiplerinin ve işletmelerinin isimlerinin sadece bu bilimsel çalışma içinde kullanılacağına dair bilgilendirme yapılarak yazılı onayları alınmış ve etik kurul başkanlığına iletilmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan ticari işletmeler yalnızca amaçlı örneklem içerisinde araştırma sorusuyla ilişkileri nedeniyle örnekleme dâhil edilmişlerdir.

de açıklamaktadır:

Burası yıllardır aslında turizm bölgesi, turistlerin uğrak noktası. Burası İstanbul'un kalbi aslında, tarihi çok eskilere dayanıyor. Cenevizlilerden yat limanlarına kadar liman şehirleri olarak gözüküyor burası. Turistler de bunları çok fazla öngörerek buraya geliyor, dokusunu ve tarihini görmek istiyor, Galata Kulesi çok büyük etken. Sonuç olarak konum olarak her şeye müsait bir yer burası. Kentsel planlamalarda burayı tercih etmemizde etkili oldu.

Farklı temalarda açılmış olan her iki mekân sahibinin de Karaköy'ün İstanbul'un kalbi olduğu görüşüne sahip olması dikkat çekmektedir. David Harvey'in kapitalist gelişmenin bir parçası olarak gördüğü 'birikim rejimi'nin kentsel mekânda somutlaşmış örneklerinden birini sunan Karaköy'ün kapitalizmin gelişim aşamalarına koşut bir şekilde her zaman ticaretin ve kültürel etkileşimin merkezi olduğu görülmektedir. Kafe olarak hizmet veren ve 2019 yılında açılan *Ropi Karaköy* adlı mekânın sahibi Talip Ö. ise mekânı açarken Karaköy'ü tercih etme nedenlerini şu şekilde belirtmektedir:

Burası sadece Türkiye'ye ait bir yer değil global bir yer olduğu için ve tarihi bir özelliği olmasından, tarihi yarımadanın içinde bulunmasından dolayı ve turistik bir bölge olduğu için sadece bizim değil dünya insanların bildiği bir bölge olması Karaköy'de mekân açmamızda etkili oldu. Kültürel ağırlıklı ve ticari olarak da beklentilerden dolayı burayı tercih ettik. Bu bölge kentsel planlamalarda yeterli değil Avrupa'daki düzenlemeler gibi yapılmıyor, tarihsel özelliğinden dolayı hak ettiği şekilde değerlendirilmiyor bence.

Ropi Karaköy adlı mekânın sahibi mekânı tercih etme nedenlerini Karaköy'ün küresel anlamda kültürel ve tarihi olma özelliğiyle yabancıların ilgisini çeken bir bölgede olması olarak belirtmektedir. Karaköy'deki kentsel dönüşümün yetersiz olduğuna dikkat çekerek hak ettiği değeri görmediğini ifade etmektedir. David Harvey, yeni kültürel duyarlılıkların biçimlenmesi açısından her şeyden önce mimari çevrenin vazgeçilmez bir şekilde karışık olan kent yaşamına ait şartlardan biri olduğunu belirtmektedir (2019: 85). Bu bağlamda mekân tasarımının detaylarını *Pitane* adlı mekânın sahibi Nalan Ç. şu şekilde belirtmektedir:

Adımız bir kadın ismi, bir amazon kraliçesinin ismi ve tarihte Roma döneminde bir Antik City'nin ismi. O yüzden de tasarlarken de ilk başta yaptığımız işte, tasarımlarımızın kaynağı olan renkler, çiçekler bunlardan faydalanıyoruz. Bire bir örnek aldığımız bir mekân tasarımı yok ama bugüne kadar yaptığımız iş nedeniyle birçok yerden etkilenmişizdir. Ama yani direkt şuradan diyebileceğim hiçbir yer yok çünkü hiçbir yerde olmayan bir dükkân burası, hepsi bize ait olan şeyler.

Pitane adlı mekânın tasarımı yapılırken mekânın simgesi olarak da kabul edilen çiçekler, tasarımın ana hatlarını oluştururken etkili olmuştur. Mekân tasarımı, çiçek motifleri ve bu motiflerin kullanılmasına ilham veren Roma tarihi göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Satılan ürünler özgün parçalar olduğu için mekân tasarımı da bu özgünlüğe göre yapılmıştır. *Lava Store*'dan Ali T.A. ise mekânın tasarımıyla ilgili şunları ifade etmektedir:

Binanın dokusu mekânın iç dizaynını tasarlarken oldukça uygundu. Buradaki eski binaların çoğu metruk binalar. Mekânın kendi dokusunu korumaya çalıştık. Tavan yüksekliği bize biraz hacim verdi biraz ferahlık kattı. Ürünlerin sunumuna göre dizayn ettik. Mekânı dizayn ederken örnek aldığımız bir tasarım olmadı, kendi fikirlerimizle dizayn ettik.

Lava Store, tarihi bir bina olma özelliği göstermektedir ve mekânın duvarları tuğlalarla kaplıdır. Mekân tasarımı gerçekleştirilirken de bu görsellikten yararlanılarak mekânın yaratmış olduğu atmosfer korunmaya çalışılmıştır. Tavan yüksekliğinin mekâna ferah bir hava katması gibi mekânın sunmuş olduğu olanaklardan yararlanılmıştır. Aynı zamanda mekânda sunulan ürünlere göre de mekânın iç tasarımında düzenlemeler yapılmaktadır.

Katılımcıların aktardıkları bilgilerden tarihi bir geçmişe sahip olan Karaköy'ün mekânsal pratikler bağlamında yeniden üretildiği ortaya çıkmaktadır. Geçmişin yaratıcı bir yıkım projesi içerisinde yeniden canlandırılması ya da bir mekân replikası şeklindeki üretimler tüketim ekonomisinin işlemesine yönelik stratejiler olarak yorumlanabilir. Böylece bütünsel bir söylem içerisinde hem söz konusu mekânlar kendi içlerinde tüketim ekonomisine eklenirken hem de Karaköy semti küresel dünya ile entegre yapısı içerisinde tüketim ideolojisi içerisinde tanımlanmaktadır.

Tüketim ideolojisinin kentsel mekânlara yerleşmesi sürecinde Karaköy semti ve kültürel dinamikler

Jean Baudrillard *Tüketim Toplumu* adlı eserinde, “bugün tüm çevremizde nesnelerin, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği var” (2020: 15) görüşünün altını çizmektedir. Tüketim toplumu kapitalist sistemin dinamikleri içerisinde kendisini oluşturmakta ve dönemsel olarak anlamsal bütünlüğü de değişmektedir. Bu bağlamda kentsel mekâna tüketim ideolojisinin yerleşmesi sürecinde Karaköy’de müşterilerinin mekânlarını tercih etmesindeki nedenleri *Pitane* adlı mekânın sahibi Nalan Ç. şu şekilde belirtmektedir:

Kendilerini mutlu hissettikleri için tercih ediyorlar. Mekânın tasarımı etkili, çünkü içeriye girdikten sonra bir masal dünyasında olduklarını hissediyorlar.

Pitane, mutluluk kavramının müşteriler için önemli olduğu görüşündedir. Aynı zamanda mekânda oluşturulan atmosfer de müşterilerin mekânı tercih etmesinde önemli olan bir diğer faktördür. Baudrillard’a göre tüketim düşüncesinin oluşmasına neden olan büyülü bir düşünce, günlük yaşamın ise yönlendirilmesine neden olan olağanüstü bir zihniyet bulunmaktadır. Refah ve bolluk aslında yalnızca mutluluk göstergelerinin birikiminden oluşmaktadır (2013: 23). Baudrillard bu durumu aynı zamanda tüketim kültürü içerisinde yaratılan “fun-system” bir başka deyişle haz zorlamasıyla ilişkilendirmektedir. Toplumsal olarak yapılandırılan tüketim etkinlikleri bireyleri kültürel alanda çerçeve-

lerken yaratılan mutluluk söyleminin baskıcı doğası insanları gündelik hayat pratikleri içerisinde bir haz zorlaması içine sokmaktadır. *Osmanlızadeler Karaköy 1879* adlı mekânın sahibi Oktay D. ise müşterilerin mekânını tercih etme nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Burası standardın dışında aslında çok renk karmaşası yoktur bizde. Led ışıklar, neon ışıklar yoktur. Çağımızın gereksinimleri olarak görülen şeylerin dışında müşteriler, farklı olduğumuz için bizi tercih ediyorlar. Müşteri potansiyeline sahibim ben de loş ışıklı, ledli yerler, güllü çiçekli yerler oraları tercih etme dışında turistler buralara alışkın olduğu için şu anda eski yapıları seviyorlar. Eski yapıları merak ediyorlar. Cenevizlilerden kalma bina burası, ne kadar güzel diye düşünüyorlar, tarihini çok merak ediyorlar, bizim etkileşimimiz de budur. Mekânın ambiyansı müşterilerin gelmesi konusunda etkili oluyor.

Osmanlızadeler Karaköy 1879, standartların dışında bir atmosfere ve mekânsal tasarıma sahip olduğu için mekân sahibine göre, özellikle turistlerin ilgisini çekmekte ve mekânlarının tercih edilmesine neden olmaktadır. Tüketim ideolojisinin mekâna yansıtılmasında müşterilerin tepkileri ve ilgilerini çeken mekân tasarımları kullanılmaktadır. Turistlerin, tüketim alanlarını tercih ederken aynı şeylerden ziyade farklı olan şeylere ilgisi temel olarak kullanılmıştır. Mekânsal farklılaşma sürecinin bireysel farklılaşma sürecine eşlik ettiği görülmektedir. Farklılaşmalar temelinde dışsallaşan üslup ve tarzlar tüketim mekânlarının fiziksel ortamında görünürlük kazanmaktadır.

Küresel kent kurgusunun en temel bileşenini oluşturan hizmet sektörünün gelişimi ise, tüketicinin rahatlığı ve mutluluğu ön planda tutularak alanında uzmanlaşan kişiler tarafından üretilen ürünlerle sağlanmaktadır. *Lava Store* adlı mekândan Ali T. A. ise müşterilerle olan ilişkilerini ve hizmet anlayışlarını şu şekilde ifade etmektedir:

Ticari amaçla kurulmuş bir işletme burası ama bizde özellikle müşteri memnuniyeti hat safhada, burada tutunabilmek için. Bizim hedef kitlemiz tamamen yurtdışından gelen müşteriler olduğu için büyük resim de bizim için ülkeye giren döviz ifade ediyor. Burası biraz lüks tüketime giriyor. Müşteriler için psikolojik tatmini karşılıyoruz diyebiliriz. Bizim yeme içme günlük sabit ihtiyaçlar üzerine değil de daha ziyade lüks ürünlerimiz olduğu için burada ego tatmini oluyor. Müşteri memnuniyetini her şeyin önünde tutuyoruz.

Lava Store ticari amaçla kurulan bir işletme olarak Karaköy'de tutunabilmek için müşteri memnuniyetini ön planda tutmaktadır. Tüketiciler olarak yurt dışından gelen müşteriler hedef kitleyi oluşturduğu için ülkeye giren döviz de mekân için önemlidir. Mekânın, temel ihtiyaçlardan ziyade lüks tüketim ürünlerine sahip olmasından dolayı tüketicilere psikolojik olarak ego tatmini sunduğu belirtilmektedir. *Lava Store*, Karaköy'de küresel kent kurgusu bağlamında hizmet veren mekânlardan biridir. Mekânsal farklılaşma sürecinde yaratılan seçkin ya da niş merkezler tüketim toplumunun tabakalaşmış sosyal yapısı içerisinde ayırt edici bir yer olarak öne çıkmaktadır. Kitleden çok belirli zevklere ve duyarlılıklara sahip toplumsal gruplar için yaratılan bu mekânsal pratikler aynı zamanda gündelik hayat içerisindeki ayrımların görünür hale geldiği, statü, gösteriş ya da lüks teması altında tüketici etkinlikler içerisinde yeni toplum-

sallaşma şekillerine olanak tanıyan yerlerdir.

Küreselleşme ve beraberinde getirmiş olduğu kapitalizmin yeniden yapılanması ve enformasyon teknolojisi devrimi ağ toplumu olarak yeni bir toplum biçimini ortaya çıkarmaktadır (Castells, 2006: 3). Manuel Castells, bu düşüncelerini ilerleterek özellikle 1990'lı yılların başından itibaren enformasyon, bilgi teknolojileri, imaj ve kültürel içeriklerin dolaşıma girdiği yeni bir kapitalist dönemden bahsetmektedir. 'Enformasyonel kapitalizm' olarak anılan bu dönemle birlikte kitle iletişim araçlarının sunduğu içerikler bağlamında hizmet ve kültür endüstrilerinin gelişimi görünürlük kazanmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmelere paralel olarak günümüzde görsel kültüre dayanan medya ve beraberinde getirmiş olduğu yeni medya pratikleri kentsel mekânda görme rejiminin baskınlığı altında tüketim sistemine eklenmektedir. Mekânların tüketicilerle etkileşimi noktasında medya ve sosyal medya araçlarından yararlanmak konusunda *Pitane* adlı mekânın sahibi Nalan Ç. şu ifadelere yer vermektedir:

Bizim kendi sosyal medya hesabımız olan *Instagram*, web sitemiz, bazen ara ara yaptığımız röportajlar, dergiler, gazeteler yayın kısmında buraları kullanıyoruz. Sosyal medyada yaptığımız paylaşımlar müşterilerin artmasında etkili oluyor, özellikle de *Instagram*.

Pitane, mekânlarının tanıtımını yaparken farklı medya platformlarından yararlanmaktadır. Özellikle görsel öğelere dayalı *Instagram* hesaplarının tüketicinin ilgisini çekme konusunda oldukça etkili olduğunu belirtmektedir. Beğeninin satılmasını hedefleyerek hesaplarından görselliğe dayanan paylaşımlar yapılması mekânın tüketici sayısını arttırmaktadır.

Paul Virilio, *Enformasyon Bombası* adlı eserinde, 19. yüzyıla ait basit *duyuru*, 20. yüzyıla ait ihtiyaçları kışkırtan *reklam* ve 21. yüzyılın ise tamamen *iletişim* olmaya hazırlandığını belirtmektedir (2003: 21). Bu bağlamda görüşülen mekânların verdiği bilgiler göz önünde bulundurulduğunda gıda üzerine kurulu olan mekânlar piyasada yaşanan değişimler ve ekonomik nedenlerden dolayı sosyal medya kullanımında aktif olmadıklarını belirtmektedir. Tasarım üzerine kurulu olan mekânlar ise sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmakta ve tüketicinin ilgisini çekerek mekânı ziyaret etmelerini sağlamaktadır. Tasarım temalı mekânlar Galataport projesi kapsamında Karaköy'ün değerlendirileceği üzerine düşünülerek, planlamalar yapılarak açılmış olan mekânlardır. Burada mekânın kapitalist saiklerle hem üretimi hem de tüketimi eş zamanlı işlemektedir. Sistemin kendisini yeniden üretmesi sürecinde hem genelde Karaköy'ün küresel kent İstanbul'un bir semti olarak tasarımı hem de özelde ele alınan mekânların kendilerini kapitalist sistemin üretim ve tüketim sistemleri içerisinde tanımlamaları etken olmaktadır.

Sonuç

Küresel kent kavramı toplumsal mekânın küresel düzeyde tüketim ekonomisi içerisinde tanımlanmasının bir parçasıdır. Hizmet ve medya sektörlerinin eko-

nomik yapılanma içerisinde öne çıktığı küresel kentlerde mekânsal farklılaşmaya eşlik eden tüketim hiyerarşisindeki farklılaşma gündelik hayat içerisinde tabakalaşmanın sebebi olarak öne çıkmaktadır. Kapitalizmin enformasyonel bir hale büründüğü günümüzde sosyo-ekonomik sistemin devamlılığı açısından küresel kentler mal, hizmet, sermaye ve imge akışının merkezleri konumundadır. Küresel kent olarak kurgulanan Karaköy'de ise turizm ve hizmet sektörünün gelişimi mekânsal pratiklerde görünürlük kazanmaktadır.

Mutenalaştırma çalışmaları kapsamında semtlerdeki yıkım ve yenileme planları İstanbul'un bir vitrin olarak tasarlanması ve sunulmasında oldukça önemlidir. Kentsel mekânın dönüşüm sürecinde Karaköy'de piyasada yaşanan değişimlere bağlı olarak mekânsal düzenlemelerin yapılması dönemselsel olarak belirlenen hedef kitleye ve mekânda sunulan ürünlere göre değişiklik göstermektedir. İstanbul'da yaşanan dönüşüm, kentsel mekânların tasarlanması ve medya aracılığıyla görsel unsurlara yer verilerek pazarlanması sürecinde tasarım kent ve gösteri kent temalarında mutenalaştırma çalışmalarını kapsamaktadır. Karaköy'de de bu bağlamda yapılan planlama projelerinde kentsel alanda mekânsal farklılaşma süreci görünürlük kazanmaktadır.

Karaköy popüler kültürün içerisinde tüketim ekonomisine eklenmiş bir mekânsal pratik olarak öne çıkmaktadır. Dergi, gazete haberi ya da *blog* benzeri tüm platformlarda tarihsel öneme sahip bir mekânın tüketim kültürünün güncel eğilimleri üzerinden tanımlanması ilgi çekicidir. Tüketim sosyolojisi alanına ait birçok söylem Karaköy örneğinde bir araya gelmektedir; bir yanda mekânsal pratiklerin fiziksel tüketimi ve farklı tüketim deneyimleri bulunurken diğer yanda yaratılan eklektik mekânsal pratikler içerisinde mekânın tasarimsal boyutta tüketimi ve ambiyansın içselleştirmesi süreci bireysel düzlemde beraber işlemektedir.

Bu çalışmada küresel kent kurgusunun bir örneğini oluşturan Karaköy semti ilgili kuramsal perspektif üzerinden irdelenmiş ve küresel kentin taşımış olduğu özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Bölgedeki hizmet sektörünün gelişimi, tüketicilerin ve turistlerin mekânları deneyimlemeleri için verilen önem ve mekân tasarımlarında profesyonel ya da kişisel zevklerin kullanılarak farklılaştırma yaratılması ilk göze çarpan öğelerdir. Ayrıca tüm mekân tasarımlarında ve tüketim sürecinde görsel öğelerin ön planda olması Karaköy'ün tüketim ekonomisi içerisinde pazarlanmasına yönelik bir çabanın sonucu olarak yorumlanabilir. Semtin dönemin güncel beğeni ve eğilimleri içerisinde yeniden üretim sürecinde medya işlevsel bir konumda durmaktadır. Neoliberal dönemde kentsel mekânların üretim ve tüketim süreçlerinde kapitalist sistemin hem mekânsal pratikleri hem de bu pratikler içerisindeki toplumsal ve kültürel yaşamı aynı doğrultuda rasyonel olarak planlayıp yönettiği görülmektedir.

Kaynakça

Bal, H. (2014). *Sosyolojide yöntem ve araştırma teknikleri*. Ankara: Sentez Yayınları.

- Baudrillard, J. (2013). *Amerika* (O. Adanır, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2020). *Tüketim toplumu* (O. Adanır, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Braudel, F. (2017). *Maddi uygarlık mübadele oyunları* (M. A. Kılıçbay, çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- (2020). *Kapitalizmin kısa tarihi* (İ. Yerguz, çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Cahill, D. ve Konings, M. (2019). *Neoliberalizm* (O. Orhangazi, çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür ikinci cilt: Kimliğin gücü* (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Febvre, L. (1995). *Uygarlık, kapitalizm ve kapitalistler* (M. A. Kılıçbay, çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Fülberth, G. (2018). *Kapitalizmin kısa tarihi* (S. Usta, çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin kısa tarihi* (A. Onacak, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2019). *Yeni emperyalizm* (A. N. Bingöl, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2019). *Postmodernliğin durumu* (S. Savran, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- (2019). *Sosyal adalet ve şehir* (M. Morali, çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, post-fordizm ve küreselleşme ekseninde kapitalist devlet* (B. Yarar ve A. Özkazanç, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, H. (2019). *Mekânın üretimi* (İ. Ergüden, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2020). *Şehir hakkı*. (İ. Ergüden, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marx, K. ve Engels, F. (2012). *Komünist manifesto* (İ. Bahar, ed.). İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Sassen, S. (1991). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton New Jersey: Princeton University Press.
- Sennett, R. (2017). *Yeni kapitalizmin kültürü* (A. Onacak, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Soysal, L. (2011). Kentin geleceği/gelecekleri: Yeni yüzyıla uyumlu İstanbul. D. Göktürk, L. Soysal ve İ. Türel (eds.), *İstanbul nereye? Küresel kent, kültür, Avrupa* (380-400). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Urry, J. (2018). *Mekânları tüketmek* (R. G. Ögdül, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz dünyanın sonu: Yirmi birinci yüzyılın sosyal bilimi* (T. Birkan, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- (2003). *Liberalizmden sonra* (E. Öz, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Wood, E. M. (2003). *Kapitalizmin kökeni geniş bir bakış*. (A. C. Aşkın, çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Veblen, T. (2005). *Aylak sınıfın teorisi* (Z. Gültekin, ve C. Atay, çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası* (K. Şahin, çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldırım, C. (2019). *Dünyada ve Türkiye’de neoliberalizm*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Onam Bilgisi: Katılımcılar işlem öncesinde bilgilendirilmiş, onam formu imzalatılmıştır.

Etik Kurul Onayı: T.C. Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı'nın 30/04/2021 tarih ve 61351342/Nisan 2021-93 sayılı etik kurul onayı mevcuttur.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Yazar katkı oranları: Burcu Aksu (%50), Cem Tutar (%50).

Participant informed consent: Participants were informed before the data collection and they were asked to sign a form of consent.

Ethics committee approval: The ethics committee approval has been obtained from Uskudar University Non-Entrepreneurial Ethics Committee with report number 61351342/Nisan 2021-93 on 30/04/2021.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Author contribution rate: Burcu Aksu (50%), Cem Tutar (50%).

